

МАГИСКИ CREPITACULUM И ДРУГИ ИНСТРУМЕНТИ

Д. Гарашанин је у часопису „Рад војвођанских музеја“ публиковала једну пластичну вазу у облику птице из Старчева¹). Поред осталог, она каже да постоје три групе пластичних ваза, а „другу групу сачињавале би фигуре птица које су пуно рађене или шупље, но без отвора на реципијенту... и које су протумачене као играчке или звечке“²). Пре свега, треба напоменути да пуно рађене фигуре не долазе у обзир као звечке; аналогije из Винче, које цитира Д. Гарашанин, објаснио је д-р Васић као *crepundia*³). Под речју *crepundia*, каже *E. Fernique*, подразумева се и врста звечке, од печене земље, са камичцима у унутрашњости⁴).

Тумачење тих објеката као дечје играчке не може се примити и због саме величине објеката⁵). Вероватније је да се ради о културним објектима, као што ћемо у даљем излагању показати, или пак, можда, и о некој врсти примитивних музичких инструмената, који се такође употребљавају у култу, као *κρόταλα* или систрум⁶). *E. Saglio* каже⁷) да се реч *crepitaculum* обично објашњава као звечка (*hochet*) за децу (*puerile crepitaculum*), али да *crepitacula* треба повезати са фигуринама од печене земље, у чијој се унутрашњости налазе камичци, *calculi*, ψήφοι.

Број нађених и очуваних звечки је релативно мали. Највећи број је нађен при ископавању Гезера⁸), и на Кипру⁹). Кипарски примери припадају Позном бронзаном добу¹⁰), а објекти из Гезера разним временским периодима, од Позног бронзаног доба до римског периода¹¹).

1) Рад војвођанских музеја I, 1952, стр. 64 и даље.

2) *ibid.* стр. 66.

3) Глас САН ССХIV, 1954, М. М. Васић, *Crepundia* и *symbola*.

4) *Dictionnaire des antiquités*, s. v. *crepundia*. Наводим примерак из Потпорња, у Вршачком музеју, од печене земље.

5) *R. A. Macalister, The Excavation of Gezer*, 1912, II, p. 306.

6) *ibid.* стр. 306. Исто каже и *Fernique* у наведеном чланку у *D. A.*

7) *D. A.*, s. v. *crepitaculum*.

8) *Macalister, op. cit.* Pl. XVIII, XXV, LXVI.

9) *Myres, Handbook of the Cesnola Collection from Cyprus*, 1914, p. 43, № 387—388, 2017; *Gjerstad, Studies on Prehistoric Cyprus*, 1926, p. 173.

10) *Myres, op. cit.*

11) *Macalister, l. cit.*

Објашњење звечке као култног инструмента, поред осталог, пружа и један фрагменат геометриске вазе¹²⁾, на коме је претстављен човек поред жртвеника, који држећи у рукама звечку, прави кишу, како каже *J. E. Harrison*¹³⁾. Међутим, по звуку који звечка производи, вероватније је да се ради о „*make thunder*“ него о „*make rain*“: те две радње се не могу одвојити, јер претходе једна другој. Претходници кише су муња — στερροτή и грмљавина — βροντή.

Звечке се јављају у разним облицима¹⁴⁾, али најчешће у облику птица. Њихова врста се не може одредити да ли је то голуб, како мисли Д. Гарашанин за птицу из Старчева, или нека друга птица. Важна је једна ствар да су птице, по народним веровањима, у вези с временским приликама. На новцу из Кранона се, поред култних кола, налазе претстављене и две птице¹⁵⁾, можда гаврани за које се веровало да доносе кишу с неба¹⁶⁾.

Поред звечки, важну улогу у чинима за кишу су играла и култна кола, каква су нађена на Гласинцу¹⁷⁾, у северној Италији¹⁸⁾, Данској¹⁹⁾ и на другим местима. *Dechelette*, говорећи о култним колима²⁰⁾, сматра да су имитирала права кола, на којима су вожени култни објекти. Другу једну врсту култних кола, на којима се налазе и претставе птица (лабудова, како он мисли), *Dechelette* доводи у везу с митом о Аполону Хиперборејском²¹⁾. Култна кола из *Strettweg-a Pittioni*²²⁾ доводи у везу с обожавањем хтонских божанстава. Међутим, *Furtwängler*²³⁾ је тачно објаснио култна кола с вазама, као и култна кола у облику птица, у вези са чинима за кишу. На неким, као напр. на колицима из Гласинца, та идеја је још потенцирана на тај начин што се на самим колима налазе и метални привесци, који производе звук, тј. имитирају грмљавину.

Грчка религија и ритуали, у којима су очувани трагови и из старијих епоха, пружа нам аналогije и за ове магиске радње. Код Грка је Зевс бог грмљавине *par excellence*. Грмља-

¹²⁾ *J. E. Harrison, Themis, 1912, стр. 76, fig. 10.*

¹³⁾ *ibid.* стр. 78.

¹⁴⁾ *Macalister, op. cit.; Reallexikon der Vorgeschichte 1927—1928, s. v. Rassel и s. v. Musik.*

¹⁵⁾ *Harrison, op. cit., p. 81, fig. 13.* Упор. и гатање о времену у Италији по тзв. светим кокошкама, као и остала гатања у вези са птицама, у Грчкој и Италији, у истом делу.

¹⁶⁾ *A. B. Cook, Zeus, A Study in Ancient Religion, II, I, 1925, 831.*

¹⁷⁾ *Dechelette, Manuel d'archéologie, II, 1910, стр. 444, fig. 186.*

¹⁸⁾ и ¹⁹⁾ *Dechelette, op. cit.; Pittioni, Die urgeschichtlichen Grundlagen der europäischen Kultur, 1949, fig. 95, 3, стр. 232.*

²⁰⁾ *Dechelette, op. cit.* стр. 444.

²¹⁾ *ibid.*

²²⁾ *Pittioni, op. cit. fig. 116, стр. 288.*

²³⁾ по *A. B. Cook-у, op. cit.* стр. 831 и даље.

вина је звук који производе Зевсова кола на небу²⁴). Логично је да се имитира тај звук, и то на исти начин, колима. Такав је ритуал у Кранону, у Тесалији, где се вуку бронзана колица с вазом, тако да се истовремено прави ларма и просипа течност из самог суда²⁵). Мит о Салмонеју, који звекеће колима, замишљајући да је Зевс, има исту основу: имитирање грмљавине, да би се изазвала киша²⁶).

Поред звечки и култних кола, велику улогу у чинима за кишу, игра и *ρόμβος*, који се помиње и у миту о Дионису Загреју. *Jeanpierre* каже, коментаришући тај мит²⁷), да су две врсте примитивних инструмената, звечка и *ρόμβος*, служиле и у култу, при увођењу — иницијацији. *Д-р Васић* је *crepundia* из Винче објаснио као култне инструменте, који су играли важну улогу приликом посвећивања у мистерије²⁸). Нажалост, наше познавање мистерија је врло оскудно. Речи, којима се обраћало у Елеусинским мистеријама небу — *θε* и земљи *χθε*, допуштају да се помишља и на неку магиску радњу, која би поспешила захтев. Јер није ни потребно објашњавати значење кише не само за аграрно становништво, него уопште, за сва жива бића²⁹).

Београд.

Александра Цермановић.

ZUSAMMENFASSUNG

A. Cermanović:

Der Autor befaßt sich mit einigen tönernen, hohlen Gegenständen in Vogelform und erklärt sie als Rasseln, *crepitacula*. Diese waren Kultgegenstände und dienten zur Einführung in die Mysterien sowie zu den primitiven Regenzaubern.

²⁴) Пиндар, фрагм. 144, упор. сличност између Зевса и св. Илије.

²⁵) *Antigonos, Hist. mirab.* XV.

²⁶) по *Harrison, op. cit.*

²⁷) *Dionysos*, 1951; стр. 389.

²⁸) *op. cit.*

²⁹) Свето венчање Неба и Земље — *θερος γάμος*, као и статуа Геје која моли за кишу на Акрополису.